

Донцов А.В.
Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ДУХОВНИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ В КОНТЕКСТІ ГУМАНІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми в загальному вигляді. В сучасних умовах, коли суспільство знаходиться в стані бурхливого розвитку інформаційних технологій, великого значення набуває виховання у майбутніх учителів духовної культури та культури споживання інформації. Зазначені критерії виступають як важлива складова змістовних потребнісно-мотиваційних характеристик особистості студента. Отже, методологічно виражена організація виховного процесу не може бути ефективною якщо вона не передбачає стимулювання навчально-пізнавальної діяльності студентів і їх залучення до надбань національної і світової культури, різних видів соціокультурної, науково-пізнавальної і художньо-творчої діяльності.

Особливо це важливо у зв'язку з відмовою студентів від елементів авторитарної педагогіки і переходом до педагогіки співробітництва, яка передбачає формування гуманістичного мислення з використанням елементів проблемного навчання, застосування соціокультурних альтернативних підходів щодо визначення змісту і технології освіти і виховання. Формування високої культури автономного альтернативного мислення студентів можна вважати одним з провідних завдань гуманізації системи вищої освіти. Враховуючи небажані соціальні чинники, які деформують моральну свідомість студентів, головне завдання оптимізації навчально-виховного процесу полягає в утворенні своєрідного "імунітету" студента від впливу небажаних інформаційних джерел, які нав'язують повернення до безальтернативної системи світоглядного мислення. Найголовнішим орієнтиром у споживанні інформації має бути прагнення студента до сприйняття красивого, корисного, звеличеного і гідного, що існують в людині, природі, мистецтві і в людських стосунках. Отже, виховання морально-духовних якостей студентів є одним з перспективних і актуальних завдань гуманізації системи вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З погляду сьогодення, розробці проблем гуманізації вищої освіти приділяється значна увага. В загальну скарбницю ідей щодо розробки проблем гуманізації системи освіти внесли значний вклад відомі педагоги, І. Песталоцці, А.

Макаренко, В. Сухомлинський, Я. Корчак, Ш. Амонашвілі, В. Шаталов, Т. Лисенкова, І. Волков, М. Щетінін та ін. На їх думку віра у вищі сили, совість, обов'язок, доброту, вдячність і любов до ближнього є складовими свідомості, що сприяють формуванню в учнів моральних цінностей найвищого рівня. Сучасні дослідники основним завданням гуманізації освіти вважають не в зведенні технократизму до мінімуму, а в поєднанні професійного мислення з гуманітарною складовою, яка характеризує внутрішній світ особистості [4, с. 4-5]. Аналізуючи процес гуманізації як необхідну умову реформування системи вищої освіти України, наголошується на тому, що гуманізація виступає платформою політичної соціалізації індивіда, засвоєння ним культури соціуму, забезпечуючи розвиток, самореалізацію і розкриття його творчого потенціалу [3, с. 2-3]. Феномен гуманізації педагогічної освіти має передбачати формування механізмів самовиховання і самонавчання за допомогою задоволення особистих базових освітніх потреб студента з метою розвитку педагогічного мислення і рефлексії, яка переходить у формування рефлексивного практика, або соціо-професійної особистості вчителя. [5, с. 4].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Поряд з певними напрацюваннями щодо формування морально-духовних якостей студентів остаються невизначеними провідні концептуальні положення гуманізації навчально-виховного процесу в загальному контексті освітнього системоутворення. У процесі розробки технології формування морально-духовних якостей студентів використовуються елементи традиційних виховних систем, які передбачають орієнтацію студентів на різноманітні духовні цінності, формування духовних потреб та інтересів через різні напрями залучення студентів до пізнавальної, репродуктивної та художньо-творчої діяльності. Але вбачається, що провідним елементом системи формування морально-духовних якостей студентів є утворення вмій і навиків всебічного системного аналізу різних процесів і явищ. В протилежному разі, відсутність здатності до поглибленого мислення і аналізу складних закономірностей, за якими розвивається людина, природа і суспільство, може привести студента до невпевненості в своїх інтелектуальних і креативних можливостях, розбалансованості внутрішньої світоглядної рівноваги в своїх судженнях і переконаннях, яка за певних обставин може все більше віддаляти його від пізнання нового, об'єктивно існуючого наукового знання.

Формування цілей статті. Виходячи з актуальності означеної проблеми та з необхідності її всебічного вирішення, *метою статті* визначено аналіз системних зв'язків процесу формування морально-духовних якостей студентів в умовах гуманізації освітнього простору. Проблему активізації морально-духовної складової у формуванні моральних якостей студентів в умовах гуманізації освітнього простору можна трансформувати через вирішення таких методичних завдань:

- виховання належної культури мислення і культури розумової праці;
- розвиток морально-естетичних, духовно-творчих потреб та інтересів студентів;
- виховання моральної свідомості та культури почуттів студентів;
- розвиток потреби в самовдосконаленні через залучення студентів до самоосвіти та самовиховання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У наукових дослідженнях культура мислення розглядається як провідний елемент і умову плідної навчально-пізнавальної і науково-дослідницької діяльності. У означному контексті аналізу культури мислення особистості виділяються три її аспекти: 1) як вміння користуватись формально-логічними правилами, демонструвати логічність та глибину мислення; 2) як здатність особистості найбільш об'єктивно аналізувати й узагальнювати різні процеси і здобувати нові знання; 3) на когнітивно-пізнавальному рівні вона передбачає мотивацію та спрямованість мислення на конкретні соціально значущі завдання [2, с. 85]. Поряд з цим слід зазначити, що культура мислення за певних умов може трансформуватись як важливий елемент духовного життя особистості студента, зосереджуючи у собі ціннісно-світоглядну систему смислів життя, морально-духовних переживань, світоглядних уявлень, поглядів і переконань.

Світоглядно-ціннісний підхід у формуванні культури мислення як умови розвитку морально-духовної сфери студентів зумовлений проблемою невизначеності, або розбіжністю критеріально-оцінювального компонента свідомості, що негативно впливає на здатність об'єктивної оцінки системи соціокультурних і моральних цінностей і їх співвідношення до позитивних, або негативних форм поведінки. У вихованні морально-духовних якостей майбутніх учителів значну роль відіграє потребнісно-мотиваційний компонент, який зосереджує морально-естетичну складову сприйняття довкілля, орієнтовану на його позитивне світосприйняття сприйняття і переживання.

Недостатня вихованість культури мислення та почуттів заважає формуванню стійкої мотивації поведінки і морально-вольових якостей студента. За умов необмеженого плюралізму думок, поглядів і оцінювальних суджень стійка гуманістично наповнена мотивація поведінки може перейти в прагнення слідувати егоїстично орієнтованим стандартам поведінки або нормам поведінки найближчого соціального оточення, які можуть бути далекими від цінностей демократії і гуманізму. Отже, стійкість волі утворюється лише на основі стійкості методологічно визначених морально-етичних смислів і переживань.

Найбільш доцільна сформованість суб'єктивного духовно-ціннісного ставлення майбутнього вчителя до довкілля є одним з провідних критеріїв, що зумовлює розвиток його морально-регулятивної сфери, тому утворення духовно-ціннісного ставлення майбутнього вчителя до навколишнього середовища і до самого себе вбачається провідним ланцюгом активізації системи морально-духовного виховання студентів.

Гуманізація навчально-виховного процесу є необхідною складовою яка забезпечує сприйняття та інтеріоризацію системи морально-естетичних цінностей, яка зосереджує елементи красивого і корисного у свідомості студента, що сприяє найбільш доцільному моральному вибору певних форм поведінки та діяльності. Адекватність оцінки студентом реалій життя може сформуватись лише завдяки розвитку естетичного смаку, почуттів і потреб. Отже, сприйняття студентом системи морально-духовних цінностей і їх оцінка за допомогою полярних естетичних категорій забезпечує більш об'єктивну естетично-ціннісну рефлексію його поведінки.

Проблема формування адекватного сегрегаційного ставлення студентів до системи морально-духовних цінностей полягає в досягненні спроможності давати не лише моральну, але й естетичну оцінку соціальним і природним процесам. Розуміння і засвоєння цінностей з позиції їх співвідношення до прекрасного і корисного є важливою методологічною вимогою і об'єктивним механізмом переходу від естетичної до моральної оцінки не лише системи морально-духовних цінностей, а й оцінки своїх вчинків і вчинків інших людей як важливої складової духовного життя.

Практика виховної роботи засвідчує, що система ціннісних орієнтацій майбутніх учителів краще утворюється на основі розвитку їхніх художньо-естетичних потреб, які пов'язані із сприйняттям прекрасного. Задоволення естетичних потреб викликає позитивні емоції, особи-

стості, забезпечує її психічну рівновагу, запобігає виникненню елементів психічного дискомфорту та морально неузгодженої поведінки.

Високорозвинені естетичні потреби як елемент духовності сприяють розвитку моральних потреб, підвищують ціннісно орієнтовану художньо-творчу і соціальну активність особистості. Повноцінно соціалізована і морально узгоджена мотивація поведінки майбутнього вчителя утворюється завдяки розвитку його морально-естетичних потреб через примноження морально-духовних цінностей соціальної спільноти. Ціннісно орієнтована інтеграція моральної свідомості студентів залежить не лише від надання можливості вільного спілкування, що призводить необмеженого світоглядного плюралізму думок, поглядів і переживань, але в значно більшій мірі від вмінь і навиків пізнання об'єктивної істини як абсолютної цінності. Лише об'єктивна істина може виступати основним критерієм моральної та ціннісно-орієнтаційної зрілості студентської групи, яка в значній мірі впливає на адекватну морально-орієнтовану поведінку студента.

Аналіз шляхів формування морально-духовної сфери студентів, як основного системного елементу їх морального виховання свідчить, що головне завдання навчально-виховного процесу полягає в розвитку пізнавальних потреб в контексті загальноосвітньої і фахової підготовки. У висвітленні змістовної сутності виховного процесу провідну роль відіграють ідеї людяності, безкористності та гуманізму.

Важливою методологічною вимогою організації виховного процесу на гуманістичних засадах є широке залучення студентів до моральної рефлексії та самовиховання. Але, як свідчить досвід виховної роботи, оволодіння сучасними технологіями самовиховання і самовдосконалення неможливе без вирішення проблеми розширення мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів і, особливо, пізнання необмежених природних реальних і потенційних властивостей і задатків людини. Оволодіння знаннями про людину дає можливість студенту зорієнтуватись в системі індивідуально і соціально значущих цінностей, усвідомити співвідношення „сущого”, що є насправді, і «належного» як абсолютної морально-духовної субстанції життєдіяльності особистості. Розуміння і засвоєння сутності звершеної соціально-етичної досконалості людини як соціально і духовно зумовленої об'єктивної реальності є головним орієнтиром ціннісно зумовленої інтеграції світогляду студентів.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок. Отже, виходячи з аналізу об'єктивних закономірностей нав-

чально-виховного процесу з формування особистісних морально-духовних якостей студентів можна виділити такі методичні вимоги та не вирішені проблеми щодо підбору змісту і організації навчально-виховної роботи:

- оптимальний підбор змісту навчально-виховного процесу у відповідності до сучасних, об'єктивно зумовлених потреб духовного життя соціуму;
- соціально-педагогічний оптимізм в розробці змісту та оптимальних систем і технологій навчально-виховного процесу;
- гуманістична та соціокультурна спрямованість мети навчально-виховного процесу, як домінуюча складова його змістовної спрямованості;
- випереджальний характер морально-духовного розвитку майбутнього вчителя стосовно формування його інформаційно-світоглядної культури;
- відповідність змісту навчально-виховного процесу природним нахилам і задаткам студентів;
- активізація та посилення регулятивної спрямованості потребнісно-мотиваційної структури майбутнього вчителя як внутрішнього чинника морально-духовного виховання;
- взаємозумовленість розвитку інтелектуальних, художньо-естетичних і моральних потреб студентів.

Список літератури:

1. Амонашвілі Ш. О. Личностно-гуманная основа воспитательного процесса. – Минск: Университетиздат, 1990. – 560 с.
2. Емельянов В. В., Никитин П. С. Философская культура молодого специалиста. - М.: Высшая, школа, 1987. - 133 с.
3. Третьякова Н. М. Процес гуманізації як основа реформування системи вищої освіти України: автореф. дис... канд. пед. наук за спец. 23.00.02 - Одеса, 2014. – 19 с.
4. Фіалко Н. А. Гуманізація вищої освіти: змістовно-функціональні аспекти: автореф. дис... канд. пед наук за спеціальністю 09.00.10. – К., 2015. - 20 с.
5. Харченко Т. Г. Теорія і практика гумнізації сучасної педагогічної освіти у Франції: автореф. дис... докт. пед наук за спец. 13.00.01. – Л., 2014. – 20 с.